

“การพัฒนาภูมิสังคมอย่างยั่งยืน” ศาสตร์พระราชากับการพัฒนาประเทศไทย

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินเปิดโครงการแม่ใจ...ภูมิปัญญาด้านการเกษตร
วันพฤหัสบดีที่ ๒๑ มิถุนายน ๒๕๕๕ ณ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ จังหวัดเชียงใหม่

คณาจารย์ประจำหลักสูตรการพัฒนาภูมิสังคมอย่างยั่งยืน

ดร.เกรียงศักดิ์ ศรีเงินยวง

รองศาสตราจารย์
ประธานอาจารย์ประจำหลักสูตรการพัฒนาภูมิสังคมอย่างยั่งยืน
คณะศึกษาศาสตร์และการออกแบบสิ่งแวดล้อม

ดร.ชนิษฐา เสถียรพิระกุล

ผู้ช่วยศาสตราจารย์
อาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรการพัฒนาภูมิสังคมอย่างยั่งยืน
คณะเศรษฐศาสตร์

อีกนะครับ เพราะว่าไม่มีกาลเวลา และที่ “อากาลิโก” เป็นสิ่งที่
มีคุณค่าที่พระองค์ท่านทิ้งไว้ แต่กลับไม่มีใครเหลียวแล ที่นี้
จะรวบรวมประมวลอย่างไร ผมก็คิดว่าเป็นเรื่องยากเหมือนกัน
ครั้นจะพิมพ์ตำรับตำราขึ้นมา มันก็เป็นรวบรวมเอาเรื่องราวต่างๆ
มารวบรวมเป็นเล่ม ซึ่งผมก็พยายามทำอยู่นะ ตอนเป็นเลขาธิการ
กปร. ก็ได้ออกหนังสือมาเป็นระยะๆ แต่คิดว่ามันน่าจะพัฒนา
อะไรให้มันเหนือไปกว่านั้น มันถึงได้คิดขึ้นมาได้ว่า มันควร
จะถึงเวลาแล้วที่คนไทยจะได้มีโอกาสได้เรียนรู้ เรื่องความรู้
ความหมายต่างๆ และในฐานะที่เคยเป็นผู้บริหารมหาวิทยาลัย
ไม่ว่าจะเป็นกรรมการ ผู้ทรงคุณวุฒิ และบางแห่งก็เป็นนายกสภา
ด้วยซ้ำไปนั้น ผมเห็นจุดอ่อนของการศึกษาของไทย**ประการหนึ่ง**
คือ มักจะเรียนรู้ในเรื่องสากล และคลังสากล ผมอยากจะขีด
เส้นใต้คำว่า “คลัง” ทุกมหาวิทยาลัยก็ไม่มีมหาวิทยาลัยไหน
จะประกาศขึ้นมาว่า ผมขอเป็นมหาวิทยาลัยที่สร้างองค์ความรู้
ที่เกี่ยวกับประเทศไทย จะไปสากลลูกเดียว ไม่ว่าจะอยู่ใน
ในกรุงเทพ ในต่างจังหวัด จะอยู่ไกลโพ้นอะไรต่ออะไร สากล ๆ
บางทีก็พูดไปโดยไม่เข้าใจ คำว่า “สากล” คือ อะไร เพราะชั้น
แนวโน้มการศึกษาของเรานั้นมักจะเอนเอียงไปในการรักษาไป
ในการรับรู้รับทราบ เล่าเรียนในตำราฝรั่ง โดยสรุปคร่าว ๆ นะครับ
เรียนฝรั่ง วิธีการฝรั่ง ทัศนคติฝรั่ง และผลสุดท้ายคนไทยคิดแบบฝรั่ง
และผลสุดท้าย มันมีประโยชน์อะไรเลย ถ้ามองกลับมาดูด้านสิ่งที่
พระเจ้าอยู่หัวเห็นว่าทรงคิดอยู่ใน context ของประเทศไทย
อยู่ตลอดเวลา ทั้งวิชาความรู้เป็นสากลนั่นเองนะ เพราะว่าไม่ได้
แตกต่างกัน แต่ต้องใช้พื้นฐานของเมืองไทยนั่นเอง เพราะฉะนั้น
ก็ตรงกับคำแรก ที่ได้พระราชทานและอัญเชิญมาเป็นหลักสูตรนี้
ต้องคำนึงถึง “ภูมิสังคม” ทั้งสภาพสิ่งแวดล้อมและผู้คน โลกพูดถึง
เรื่องสิ่งแวดล้อมและพูดถึงผู้คน มันก็มีหลากหลายมิติ
นะครับ บ้านเมืองเราก็ไม่ใช่บ้านเมืองเขา ชำนาญน้ำโขงแค่นี้เอง
สภาพดิน สภาพอะไรต่ออะไรจะไม่เหมือนกันเลย ทั้งที่อาจจะ
พูดจากันรู้เรื่อง วัฒนธรรมจารีตประเพณีเหมือนกันกับผู้คน
มันก็ไม่ใช่เหมือนกันหมดทีเดียววันก ความแตกต่างก็มี เพราะ
ฉะนั้นผมก็ติดใจคำนี้มาก ก็เลยสรุปเอาว่าเราจะต้องสร้าง
หลักสูตรเพื่อฝังรากเข้าไปอยู่ในระบบการศึกษาของไทยให้ได้
ประการที่สอง พอเมื่อคิดอย่างนั้นแล้ว มีแนวความคิดแล้ว
คำถามผมถัดไป คือ ผมจะฝังสมบัตินี้เอาไว้ที่ไหน ผมก็มานึกถึง
สถาบันการศึกษาแรกเลยนะ แห่งแรกของประเทศไทย
ที่ให้เกียรติผม มอบคุณูปการกิตติมศักดิ์ให้ผมก็คือ แม่โจ้
ผมก็คิดเลยว่าจะฝังที่แม่โจ้ ทั้ง ๆ ที่ผมอยู่ไกลกับจุฬาฯ
ธรรมศาสตร์ อะไรไม่รู้ที่อยู่ไกลระยะทาง แต่จิตใจใกล้กว่า
คือแม่โจ้นะครับ มีความผูกพันอย่างนั้น นี่คือเหตุผลประการ
ที่หนึ่ง **ประการที่สอง** เห็นว่าพระเจ้าอยู่หัวได้ใช้แม่โจ้
มาเป็นเวลานานแล้ว น่าที่จะรับเอาอะไรต่ออะไรมากกว่า

มหาวิทยาลัยอื่น **ประการที่สาม** ก็เป็นซีกของแม่โจ้เอง ที่เกิดมี
อาจารย์กลุ่มหนึ่งนะครับ เกิด volunteer กระจาย ๆ ว่าจะรับอาสา
เพราะว่าซีกเดิวนั้นมันก็ไม่ work หรือ แต่เฟอิญญาจารย์
กลุ่มนั้น จะมีใครบ้างก็ไปนึกดูก็แล้วกัน ที่ผมพาไปนอนที่ชะอำ
มันก็เลย match กันพอดี ผลสุดท้ายก็เลยลงเอยที่แม่โจ้
โดยความพร้อมของความฝัน และที่ซีกของความเป็นจริงคือ
เหล่าอาจารย์ คณาจารย์ต่าง ๆ นี่ก็อุทิศเวลามากินมานอน
อยู่กับเรา ถึงแม้เวลาไม่นานนักก็ตาม แต่อย่างน้อยก็ได้แสดง
ความปรารถนาขึ้นมา และหลังจากนั้นเราก็จำได้ว่ามันไม่ใช่
เกิดขึ้นโดยฉับพลัน และอาจารย์ทั้งหลายก็ใช้เวลาอยู่กับเรา
เป็นปีนะครับ เป็นปีเสร็จถึงจะไปสร้างโครงสร้างของหลักสูตร
ขึ้นมา พอสร้างโครงสร้างของหลักสูตรขึ้นมาชัดเจนเลย
ตามความนึกคิดของผม คือตัวมหาวิทยาลัยเอง ตัวคนอยู่
สภาพแวดล้อมไม่เข้าใจ จำได้ไหมเสนอสภาไปตั้งหลายหน
ก็ไม่ผ่านอย่างนั้น คือ ไม่มีความเข้าใจ เพราะฉะนั้นอันนี้เป็น
test case อย่างดีเลยนะครับว่า แม้กระทั่งสถาบันการศึกษา
ก็ไม่ได้มองงานพระเจ้าอยู่หัวฯ ในส่วนที่ตัวเองควรจะมอง
คือ มองเป็น academic มองเป็นรูปของโครงการ มองเป็นรูป
ของการปฏิบัติ การกระทำ แต่ไม่ได้มองไปในลักษณะเป็น
องค์ความรู้ผมก็จำได้ผมต้องออกแรงด้วยตัวเองหลายครั้งด้วยกัน
และแม้กระทั่งไปนั่งชี้แจงในสภาเอง แล้วก็ใช้แรงผลักดันส่วนตัว
เพราะส่วนมากคนแก่อายุผมคนก็เกรงใจ บางอย่างเขาก็ไม่
เข้าใจหรืออก แต่ผลสุดท้ายก็ต้องอนุมัติด้วยความเกรงอกเกรงใจ
เพราะไม่รู้ว่ามันคืออะไร หรือยังงั้น แต่ผลสุดท้ายทางด้านบริหาร
ก็ผ่านมาด้วยดี พอผ่านมาเสร็จแล้วเราก็มั่นใจว่า พอเริ่มต้น
อาจารย์ทั้งหลายก็คงจะจำได้ว่า ปัญหาอุปสรรคมันก็จะเกิดขึ้น
ทันที คือ กระบวนการถ่ายทอดความรู้ออกไป มันเริ่มมีปัญหา
ทำอาจารย์ทั้งหลายถึงแม้ว่าจะมาติดกับเราอยู่นาน อะไรต่ออะไร
ก็ยิ่งขาดความมั่นใจที่จะถ่ายทอดต่อไป ซึ่งก็เป็นเรื่องเข้าใจนะ
เพราะอาจารย์หลายท่านก็ไม่มีโอกาสได้รับ รับผ่านผมนะ
เป็นส่วนใหญ่ ก็ดูงาน ได้รับการอธิบาย แต่ไม่เคยรับ message
โดยตรง ไม่ได้เข้าไปฟังสักอยู่ในอะไรต่ออะไรต่างๆ แล้วสุดท้าย
ถ้าผมไปรับทั้ง course เองมันก็เป็นไปไม่ได้ เพราะฉะนั้น
ทางออกจะเป็นอย่างไร ผมก็เลยจัดกลุ่มอาจารย์ขึ้นมา 2 กลุ่ม
ด้วยกัน คือหนึ่ง อาจารย์ในระดับ personality ของเมืองไทย
นะครับ เอามากกลุ่มหนึ่ง และอีกกลุ่มหนึ่งคืออาจารย์ภาคปฏิบัติ
อาจารย์ภาคปฏิบัติที่ง่าย เพราะมีหลายคนได้มีโอกาสถวายงาน
หลายคนได้ลงมือปฏิบัติจริง ได้มีโอกาสสัมผัสอะไรต่ออะไร
คือผู้ปฏิบัติงานอยู่ในโครงการพระราชดำริต่างๆ อันนี้เป็น
รองพื้นไว้ก่อน ผมต้องเหนื่อยยากอย่างมากเลย บางทีต้องใช้พลัง
ส่วนตัวไปลือคนโน้นลือคนนี่ อะไรต่ออะไรมา บอกว่าต้องมา
บรรยายให้ได้ ก็โชคดีนะเป็นบุญคุณของหลักสูตรนี้ว่า

ผู้หลักผู้ใหญ่ในบ้านในเมืองก็รับอาสาไป แม้ว่าจะไม่ใช่ว่าความรู้ ความอ่านของโครงการพระราชดำริโดยตรงก็ตาม แต่ว่าเป็นการปูพื้นฐานในองค์ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับประเทศไทย ในส่วนรวมหลักคิด หลักวิธีต่างๆ และผมก็เกรงว่าคงจะเชิญมาไม่ได้บ่อยก็เลยให้ทำวีดิทัศน์ ให้ทำอะไรต่ออะไรอัดเป็นหลักฐานไว้ใช้ประโยชน์มาเมื่อเราไม่สามารถจะเชิญท่านทั้งหลาย อย่างน้อยก็มีวัสดุติดบที่สามารถแพร่กระจายขยายผลออกไปได้ และระหว่างนั้นท่านอาจารย์ซึ่งได้ปูพื้นฐานมาแล้วระหว่างก่อนตั้งหลักสูตรนั้นก็ได้อีกปรี๊ดไปด้วยในตัว ก็เห็นว่าวิธีการดังกล่าวมันได้ผล อาจารย์ทั้งหลายแหละก็เริ่มมีความมั่นใจขึ้น และก็เริ่มถ่ายทอดลงบรรยายเอง อะไรต่ออะไรเอง เป็นระยะๆ จนกระทั่งอยู่ในปัจจุบันผ่านมา 10 รุ่น นั่นก็ progress ขึ้นมามาก จนกระทั่งถือว่าหลักสูตรสามารถยืนอยู่บนขาตนเองได้แล้วนะครับ อาจารย์ทั้งหลายแหละก็สามารถสอนได้ อาจารย์ภาคปฏิบัติก็ยืนโรงของเขาอยู่อย่างนั้นนะครับ ร้องขอเข้ามาก็จะมาบรรยายให้ ทางด้านบริหารจัดการ จัดเตรียมคนอะไรต่ออะไรก็ได้ผ่านพ้นไปก็มาอีกส่วนหนึ่งคือเรื่องสาระ เรื่องสาระนี้ สาระใหญ่ๆ กว้างๆ

ไม่ค่อยจะเป็นห่วงนัก สาระเรื่องที่สองเรื่องการปฏิบัติก็ไม่ได้เป็นห่วง เพราะว่าในตัวเชียงใหม่เองก็มีสถานที่ยุติธรรมมากมาย กายกอง จุดอ่อนอาจจะมีนิดหนึ่งก็คือว่า นักศึกษาอาจจะไม่ค่อยได้มีโอกาสนอกจากบริเวณเชียงใหม่ที่ไปดูของจริงได้ง่ายแล้ว ในส่วนอื่นที่สภาพภูมิ, สังคม จะแตกต่างกันเกินไปนั้นอาจจะไม่ได้มีโอกาส ความจริงถ้าให้จริงจังนั้นควรจะได้อีกโอกาสได้เห็นเปรียบเทียบภูมิสังคมของอีสาน ของทางเหนือ ของทางใต้ ของภาคกลาง อะไรต่ออะไร แต่แน่นอนมันผูกโยงไปกับงบประมาณซึ่งมันก็ยังไม่พร้อม ผมคิดว่าน่าจะให้ได้สัมผัสแต่ละแห่ง เพราะเราเรียนรู้ภูมิสังคมแต่ว่าไม่ค่อยได้มีโอกาสเปรียบเทียบ comparative geosocial นะครับ ขาด connection มันก็ทำให้ขาดความลึกซึ้งไป อะไรต่ออะไรไป แต่แน่นอนเขาเอาอย่างทางใต้ เราเอาขึ้นมาทางเหนือได้ วิทยาการอะไรต่ออะไรได้ แต่มันก็ไม่เหมือนของจริง น่าจะมีโอกาสสักครั้งใหม่ เช่น organize โดยพัฒนาเอง ถ้าทำอย่างนั้นได้คือสมบูรณ์อย่างมากเลย เพราะงั้นผมไม่ห่วงแล้ว”

แม่โจ้...กำเนิดภูมิสังคม

ภายหลังที่ ดร. สุเมธ ตันติเวชกุล ได้มีแนวคิดให้สร้างหลักสูตรการพัฒนาภูมิสังคมอย่างยั่งยืนขึ้นที่มหาวิทยาลัยแม่โจ้ สังกัดคณะผลิตกรรมการเกษตร บุคคลท่านแรกที่ยื่นจะขอบันทึกไว้ในประวัติศาสตร์ของหลักสูตรคือ รศ.สมชาย องค์กรประเสริฐ ท่านสังกัดภาควิชาทรัพยากรดินและสิ่งแวดล้อม คณะผลิตกรรมการเกษตร และได้บันทึกความทรงจำไว้ในหนังสือ 1 ทศวรรษการพัฒนาภูมิสังคมอย่างยั่งยืน ดังนี้

“วันหนึ่งเมื่อประมาณกลางปี พ.ศ. 2545 ผมได้รับคำสั่งมหาวิทยาลัย เรื่องแต่งตั้งคณะกรรมการร่างหลักสูตรปริญญาโทสาขาวิชาการเกษตรตามแนวพระราชดำริ คำสั่งนั้นก็เหมือนคำสั่งตั้งกรรมการทั้งหลาย คือมีกรรมการจำนวนมาก

เฉพาะกรรมการมี 21 คน มีคณบดีคณะผลิตกรรมการเกษตร เป็นประธาน และ รศ.ดร.ปราโมช ศีตโกเศศ เป็นกรรมการและเลขานุการ. ท่าน ดร.สุเมธ ตันติเวชกุล เลขาธิการมูลนิธิชัยพัฒนา ซึ่งสาธารณชนรู้จักท่านดีว่าเป็นผู้ใหญ่ที่รับสนองงานพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มายาวนาน เป็นที่ปรึกษาพร้อมกับที่ปรึกษาอีก 6 ท่าน พร้อมกับคำสั่งแต่งตั้ง มีหนังสือนัดประชุมวันที่ 27 มิถุนายน 2545 แนบมาด้วย เมื่อเห็นคำสั่งแต่งตั้งผมก็คิดในใจว่า น่าสนใจดี หลักสูตรปริญญาโทการเกษตรตามแนวพระราชดำริ จะมีหน้าตาเป็นอย่างไร ผมขอเข้าร่วมประชุมด้วยความอยากรู้อยากเห็น

การประชุมครั้งแรกจัดที่ห้อง 501 ตึกสำนักงานอธิการบดี จากการแจ้งในที่ประชุม ผมจึงทราบว่าคุณคิดริเริ่ม

จัดทำหลักสูตรปริญญาโทดังกล่าวเริ่มมาตั้งปลายปี พ.ศ. 2543 โดยการหารือระหว่าง ดร.สวัสดิ์ บรรเทิงสุข กับ ผศ.ดร.พิสุทธิ นิยมทรัพย์ รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ ในขณะนั้น. โดยการเสนอของ ดร.พิสุทธิ สภามหาวิทยาลัยแม่โจ้เห็นชอบให้บรรจุหลักสูตรปริญญาโทสาขาวิชาการเกษตรตามแนวพระราชดำริ ไร่ในแผนพัฒนา ฉบับที่ 9 โดยให้คณะผลิตกรรมการเกษตรเป็นเจ้าภาพดำเนินการ. การประชุมครั้งที่ 2 จัดเมื่อ วันที่ 23 สิงหาคม 2545 ที่ห้องเดิม บรรยากาศในช่วงพิจารณาหลักสูตรก็ค่อนข้างเจียบเหมือนเดิม. จากการที่ผมพูดมากกว่าคนอื่นในการประชุมครั้งแรก ทำให้ผมรู้สึกว่าการนี้ทุกคนมองและคอยว่าผมจะพูดอะไรบ้าง. ผมจำสาระที่พูดกันบ้างในระหว่างการประชุมไม่ได้ที่จำได้คือ ก่อนเปิดประชุมผมเสนอว่าควรตั้งคณะกรรมการชุดเล็กๆ เพื่อยกร่างมาให้กรรมการชุดใหญ่พิจารณา. ที่ประชุมรับข้อเสนอทันที และให้ผมเป็นผู้รับผิดชอบหาคณะกรรมการดำเนินการ โดย ดร.สุเมธ ต้นติเวทกุล มอบหมายให้ ดร. ถลิต ถนอมสิงห์ (ผู้ช่วยเลขาธิการมูลนิธิชัยพัฒนา ในขณะนั้น) มาร่วมเป็นกรรมการยกร่างหลักสูตรประกอบด้วย ดร.สมคิด แก้วทิพย์ ดร.วิรัชศักดิ์ ปรงคดี ผศ.ดร.รัตนา โพธิ์สุวรรณ ผศ.ดร.ปรารณา ศศสุข และ อ.อนันต์ ปินดารักษ์ เราประชุมกัน ๓ ครั้งที่อาคารปฏิบัติการดินและปุ๋ยชั้นสูง เมื่อวันที่ 21-22 ตุลาคม 2545, 22 มกราคม และ 21 กุมภาพันธ์ 2546 ก็ได้เนื้อหาที่ประกอบด้วยชื่อวิชา วิชาบังคับ วิชาเลือก คำอธิบายรายวิชา และหัวข้อที่จะสอนแต่ละวิชา ฯลฯ มากพอเสนอในที่ประชุมกรรมการร่างหลักสูตร (กรรมการชุดใหญ่) ครั้งที่ 3 เมื่อวันที่ 23 เมษายน 2546. ที่ประชุมกรรมการชุดใหญ่เห็นชอบในหลักการที่กรรมการชุดเล็กยกร่างมา โดยให้ไปจัดทำรายละเอียดวิชา course syllabus ตามขั้นตอนต่อไป. เมื่อถึงขั้นนี้หลักสูตรที่เริ่มร่างในชื่อ “การเกษตรตามแนวพระราชดำริ” ก็กว้างขึ้นกลายเป็น “การพัฒนาตามแนวพระราชดำริ” ไปโดยปริยาย เพราะวิชาที่กำหนดให้เรียนมีส่วนของหลักการพัฒนาแนวพระราชดำริอยู่มาก ก่อนเปิดประชุมครั้งนี้ท่าน ดร.สุเมธ กำหนดให้จัดคณาจารย์ (ที่จะเตรียมไว้เป็นอาจารย์ประจำหลักสูตรประมาณ 10 คน) ไปศึกษาดูงานโครงการพระราชดำรินี้ในภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นเวลา 1 สัปดาห์เพื่อหาข้อมูลเรียนรู้งานพระราชดำริ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และสร้างความคุ้นเคยกับผู้รับสนองพระราชดำริฝ่ายต่างๆ โดยกำหนดให้ไปถึงบ้านพัก สำนักงาน กปร. ในค่าย ตชด. ค่ายมฤตทายวัน อำเภอชะอำ เพชรบุรี ในเย็นวันพฤหัสบดี แล้วท่านจะมาพบกับพวกเราเพื่อ workshop ในวันศุกร์และเสาร์ รายละเอียดการดูงานและประสานงานกับแหล่งดูงานต่างๆ นั้นท่านให้ปรึกษากับ ผศ.ถลิต ถนอมสิงห์ สุดท้ายเราได้กำหนดดูงานและ workshop ระหว่างวันที่ 26 พฤษภาคม ถึง 1 มิถุนายน

และกำหนดถึงค่ายมฤตทายวัน ในพฤหัสบดีที่ 19 พฤษภาคม 2546 นอกจากคณะทำงานยกร่างฯ แล้วผมยังเชิญ ผศ.ดร.ประพันธ์ โอสภานันท์ ผศ.ดร.บัญญัติ มนเทียรอาสน์ และ ผศ.ดร.ศันสนี ชุมนุมนณี ร่วมไปดูงานด้วย คณาจารย์ที่ไปดูงานและ Workshop จึงมี 10 คน. พวกเราไปดูงานที่เขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ พื้นที่ทดลองศึกษาการเกษตรทฤษฎีใหม่ วัดมงคลชัยพัฒนา สระบุรี และชุมชนใกล้เคียง, ศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อนฯ ฉะเชิงเทรา, ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอ่าวคุ้งกระเบนฯ จันทบุรี และศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทรายฯ ชะอำ เพชรบุรี. ประเด็นสำคัญที่สุดที่ได้จาก workshop ครั้งนี้ คือชื่อหลักสูตร. ท่าน ดร.สุเมธ เห็นว่าชื่อ “การพัฒนาตามแนวพระราชดำริ” ยังไม่เหมาะสม ชื่อนี้เป็นชื่อที่ยืดหยุ่นและแอบอิงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มากเกินไป เป็นการไม่สมควร หากในการจัดการหลักสูตรทำอะไรที่ไม่เหมาะสม อาจจะเป็นที่ระคายเคืองพระยุคลบาทได้ ท่านเสนอให้ใช้คำว่า “ภูมิสังคม” ซึ่งเป็นหลักการทรงงานที่สำคัญหลักหนึ่ง ดังพระราชดำรัส “...การพัฒนาจะต้องเป็นไปตามภูมิประเทศ ภูมิศาสตร์และภูมิประเทศทางสังคมศาสตร์ในสังคมวิทยา คือ นิสัยใจคอของคนเราจะไปบังคับให้คนอื่นคิดอย่างอื่นไม่ได้ เราต้องแนะนำเราเข้าไป ไปช่วยโดยที่จะคิดให้เขาเข้ากับเราไม่ได้ แต่ถ้าเราเข้าไปแล้ว เราเข้าไปดูว่าเขาต้องการอะไรจริง ๆ แล้วก็อธิบายให้เขาเข้าใจหลักการของการพัฒนานี้ก็จะเกิดประโยชน์อย่างยิ่ง...” ท่านอธิบายว่า ชื่อนี้ น่าจะเป็นชื่อที่ยืดหยุ่น สามารถสอดแทรกการพัฒนาตามปรัชญาตะวันออก เปรียบเทียบกับปรัชญาตะวันตก และแม้กระทั่งความรู้และประสบการณ์ของปราชญ์ท้องถิ่นที่มีอยู่มากมายได้ เราจึงได้ชื่อหลักสูตรภาษาไทยว่า “การพัฒนาภูมิสังคมอย่างยั่งยืน”

ภายหลังการยกร่างหลักสูตรแล้ว ขั้นตอนต่อไปคือการวิพากษ์หลักสูตร ซึ่งจัดระหว่างวันที่ 27-28 มิถุนายน 2546 ณ สวนพฤกษศาสตร์สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ โดยระดมความคิดจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องทุกหน่วยงาน ในการกล่าวเปิดการวิพากษ์ ท่าน ดร.สุเมธ ได้กล่าวถึง “หัวใจของหลักสูตร” ไว้ว่า หลักสูตรนี้เป็นหลักสูตรที่ศึกษาเพื่อให้เข้าใจในพระราชปรัชญา แนวคิดและทฤษฎีในการพัฒนาและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรต่างๆ ในพระราชดำริ โดยมีผู้สนองงานตามแนวพระราชดำรินั้นผู้ใหญ่มากมาย ที่สนองงานต่อเนื่องมายาวนานเป็นผู้สอน เพื่อที่จะเผยแพร่ สืบทอด และนำแนวทางการพัฒนาตามแนวพระราชดำริไปใช้ ในงานของทั้งภาคราชการ เอกชน และองค์กรพัฒนาเอกชน ต่อจากนั้นคณะทำงานยกร่างได้เสนอรายละเอียดต่าง ๆ ของหลักสูตรให้ที่ประชุมวิพากษ์ จนสุดท้ายได้ข้อยุติว่าหลักสูตรนี้มีชื่อปริญญาว่า วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการพัฒนาภูมิสังคมอย่างยั่งยืน

ยังขาดชื่อภาษาอังกฤษ ต่อมาภายหลัง รศ.สมชาย องค์กรประเสริฐ ได้ขอให้ ศ.นพ.เกษม วัฒนชัย (ขณะนั้นท่านดำรงตำแหน่ง นายกสภามหาวิทยาลัยเชียงใหม่) ช่วยคิดชื่อหลักสูตร เป็นภาษาอังกฤษ จึงได้ชื่อหลักสูตรเป็นภาษาอังกฤษว่า Geosocial Based Sustainable Development. สภามหาวิทยาลัยพิจารณาและอนุมัติหลักสูตรในคราวประชุม เมื่อวันที่ 16 พฤศจิกายน 2546 โดย ดร.สุเมธ ตันติเวชกุล ได้กรุณามาชี้แจงต่อสภาด้วยตนเอง หลักสูตรฯเปิดรับนักศึกษา รุ่นแรก เมื่อวันที่ 12 มิถุนายน 2547 ฯพณฯ อานันท์ ปันยารชุน ท่านอดีตนายกรัฐมนตรี ได้กรุณาให้เกียรติบรรยายเป็นปฐมฤกษ์ ในหัวข้อ “จุดยืนของการพัฒนาประเทศไทยท่ามกลางกระแส การพัฒนาของโลก”

ในวันที่ 21 มิถุนายน 2555 สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จฯ ทรงงานที่มหาวิทยาลัยแม่โจ้ ได้ทรงพระเมตตาฉายพระรูปร่วมกับอาจารย์พิเศษ คณาจารย์ และเจ้าหน้าที่ของหลักสูตร นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณ อย่างหาที่สุดมิได้กับบุคคลทุกคนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับหลักสูตร การพัฒนาภูมิสังคมอย่างยั่งยืน

ก้าวต่อไปของภูมิสังคม

หลักสูตรการพัฒนาภูมิสังคมอย่างยั่งยืน ร่วมกับมูลนิธิ ชัยพัฒนา ได้จัดงาน “หนึ่งทศวรรษการพัฒนาภูมิสังคมอย่าง ยั่งยืนตามรอยพ่อ เถลิงพระเกียรติ 60 พรรษา สมเด็จพระเทพ รัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี” ในวันที่ 21 มกราคม 2558 ณ เชียงใหม่ฮอลล์ ศูนย์การค้าเซ็นทรัลพลาซ่า แอร์พอร์ต จังหวัดเชียงใหม่ ในงานมีการรวบรวมผลงานของศิษย์เก่า ที่สำเร็จ การศึกษา และได้นำศาสตร์พระราชามาประยุกต์ใช้กับ การปฏิบัติงานจนเกิดสัมฤทธิ์ผลที่น่าประทับใจ ในการจัดงาน ครบรอบ 1 ทศวรรษดังกล่าว มีการจัดทำหนังสือขึ้นชื่อว่า 1ทศวรรษการพัฒนาภูมิสังคมอย่างยั่งยืน โดยบทสุดท้าย ของหนังสือได้ตั้งหัวข้อบทไว้ในบทที่ 9 ชื่อว่า ก้าวต่อไปของภูมิ สังคม โดยการสัมภาษณ์ ผู้ทรงคุณวุฒิทั้งภายในและภายนอก เพื่อสะท้อนมุมมองให้หลักสูตรว่าควรจะก้าวเดินต่อไปอย่างไร ดังนี้

ดร.สุเมธ ตันติเวชกุล ได้กล่าวไว้ในหนังสือ 1 ทศวรรษ การพัฒนาภูมิสังคม ดังนี้ ...

.....นอกจากวันหนึ่งเรามีขีดความสามารถตั้งเป็น สถาบัน อาจจะต้องตั้งสถาบันต่างหากของแม่โจ้เลย ตั้งสถาบัน ซึ่งอันนี้จะไวก่อน ความไวก่อนก็พูดไปอย่างนั้นนะ แต่สาระ ของความไวก่อนนั้นเป็นสิ่งที่สำคัญกว่า เป็นสถาบันแห่งแรก ของเมืองไทยที่เรียนรู้เกี่ยวกับเรื่องศาสตร์ของพระเจ้าอยู่หัว อย่างหลายด้านเลยนะครับ มันอาจจะไม่จำเป็นต้องได้ปริญญา ก็ได้ อาจจะเป็นเรื่องวุฒิบัตรด้านนั้นด้านนี้อะไรต่ออะไรขึ้นมา เรา organize แล้วสามารถมีรายได้มาเลี้ยงตัวเองได้ อันนี้เป็น ความฝันที่สอง ซึ่งจะเชื่อมต่อกันเพราะว่าอาจารย์เองก็กำลัง จะเสนอเรื่องปริญญาเอก เพราะฉะนั้นเราเริ่มตรงกลางคือ ปริญญาโท พอเราเริ่มขึ้นไปข้างบนปริญญาเอก แล้วลงมา ข้างล่างอาจจะเปิดเป็น course เรื่องดิน เรื่องป่า ฯลฯ เป็น วุฒิบัตร เพราะผมเห็นว่าเรื่องนี้ที่น่าสนใจ ต้องขึ้นไปข้างบนและ ต่อลงไปข้างล่างโดยจัดระบบบริหาร ถ้าตั้งได้สำเร็จนะครับ ผมว่าเป็นชื่อเสียงของแม่โจ้ด้วยนะครับ ว่าเป็นแห่งแรก ในประเทศไทยเลย สถาบันควรมีทั้งปริญญาเอก ปริญญาโท และปริญญาตรี ส่วนในระดับปริญญาตรีของเรานั้น คือ ต่อยอด ปริญญาตรี คือ หมายความว่า ปริญญาตรีที่ไหนมาต่อตรงนี้ใหม่ แล้วคุณได้วุฒิบัตรแถมไปอีกใบหนึ่ง หรือระหว่างที่เขารเรียน ปริญญาเอกถ้าด้านใดด้านหนึ่งมาต่อยอดทางด้านนี้ มันอาจ จะมาเติมตรงนี้ได้ใบเล็ก ๆ ไปอีกใบหนึ่ง เป็นรายละเอียดที่ควร ไปศึกษาความเป็นไปได้ โดยที่ยังไม่มีหน่วยงานไหนริเริ่มงาน เช่นนี้เลย....

ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์เกษม วัฒนชัย ได้ให้ แนวคิดกับหลักสูตร ดังนี้

“การดำเนินกิจกรรมของหลักสูตร และข้อเสนอแนะ

1. หลักสูตรในช่วงทศวรรษแรกจะเป็นหลักคิด หลัก ทฤษฎี ในกรอบแคบ ควรเพิ่มเติมเนื้อหาวิชาให้มากขึ้นให้ตอบ เกษตรภูมิ เกษตรกรและเกษตรกรรมที่มีรูปธรรมชัดเจนว่า พัฒนาอะไร ปฏิบัติอย่างไร

2. ควรขยายฐานรับนักศึกษา เนื่องจากเหตุผลประการแรก คือ วิกฤติการณ์เกษตรโลกด้านประชากรเพิ่มประการที่สอง global warming บางประเทศผลิตการเกษตรไม่ได้ผลดี มีผลให้การเกษตรมีความสำคัญมากขึ้นเรื่อยๆ ทั้งอาหารคน อาหารสัตว์ เชื้อเพลิงทางเลือก และประการที่สามยังมีช่องว่างการพัฒนาอีกมากมายที่ก่อให้เกิดประโยชน์กับเกษตรกร

3. ขยายความเป็น multidisciplinary ให้มากขึ้นชัดเจนขึ้น โดยคนเก่าเป็นแกน หากคนใหม่เพิ่มจากหลากหลายคณะ และคนภายนอกมาช่วยบริหารหลักสูตร

4. การจัดตั้งเป็นสถาบัน (เทียบเท่าคณะ) ในมหาวิทยาลัยแม่โจ้ ความเป็นไปได้ แต่ต้องวางภารกิจหลัก คือ ประการแรก “ด้านการวิจัย” เพื่อพัฒนาสู่จัดทำหลักสูตรและให้ปรึกษา ดร.สมเดช ดันดีเวชกุล ประการที่สอง ด้านการเรียนการสอนในระดับปริญญาตรี-โท-เอก พร้อมยกตัวอย่างหลักสูตรการจัดการทรัพยากรเกษตรของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (จ.น่าน) ที่นำลูกชานามาเรียน (ทุนสมเด็จพระเทพฯ) เมื่อจบการศึกษา ก็กลับไปทำนา ส่วนอาจารย์พิเศษก็เป็นผู้เชี่ยวชาญสาขาต่างๆ เช่น ชลประทาน พัฒนาที่ดิน ฯลฯ

3. การบริการทางวิชาการ ได้แก่ งานการฝึกอบรมให้หน่วยงานต่าง ๆ (non-degree training) ที่มีบทบาททางสังคมในระดับต่าง ๆ องค์กรปกครองท้องถิ่น และการขึ้นสังคม

4. วัฒนธรรมเกษตร ซึ่งใน Southeast Asia มีพลังสูงมาก แต่มีคนศึกษาเรื่องนี้น้อย

ตัวอย่างของการบริหารงานด้านการเกษตรของจีนที่ประสบความสำเร็จในการเป็นผู้นำสินค้าส่งออกไปแล้วในปัจจุบัน ประธานาธิบดี นาย สี เจิ้น ผิง มีเป้าหมายที่จะเป็นครัวของโลกภายในระยะเวลา ๑๐ ปี โดยมีแผนการ ดังนี้

1. ส่งเสริมให้อาจารย์ นักศึกษาไปทำเรียนรู้การทำเกษตรจากเกษตรกร เพื่อเข้าใจปัญหาและบริษัทคอมพิวเตอร์ขนาดใหญ่ของประเทศ เน้นการสร้างและใช้เทคโนโลยีที่เป็นประโยชน์แก่เกษตรกร

2. มีการทำแผนทุกระดับ ชนบทกับเมืองทำแผนเพื่อพัฒนาพื้นที่การเกษตรร่วมกัน

3. ใช้หลัก San Nong (ซานหนง - 3 เกษตร) ซึ่งทำกันได้ประมวผลเป็นหลักเกษตรไทย คือ

3.1 เกษตรภูมิ คือ ดิน น้ำ ป่า สิ่งแวดล้อม

3.2 เกษตรกร คือ ชานา ต้องมีธรรมะ และมีความรู้ทั้งทางโลกด้วย เพื่อลดอบายมุขได้

3.3 เกษตรกรรม คือ ผลผลิต การแปรรูป technology

ทั้ง 3 ข้อนี้อาจารย์สามารถแนะนำให้นักศึกษาสร้างโจทย์ dissertation เพื่อสร้างประโยชน์ให้แก่ชานาได้จริง”

ในขณะที่ ศาสตราจารย์ ดร.กนก วงษ์ตระหง่าน อาจารย์พิเศษของหลักสูตรได้สะท้อนมุมมองอีกมุมหนึ่งให้กับหลักสูตรเพื่อนำไปพิจารณาดังนี้

จุดอ่อนของหลักสูตรนี้มี 3 เรื่อง ที่ต้องปรับปรุง คือ

1. การบูรณาการความคิดของเนื้อหาวิชาทั้งหมดลงสู่การปฏิบัติ เท่าที่ผมทราบอาจารย์ก็มีพาลงพื้นที่อยู่บ้าง แต่ผมไม่ได้มีโอกาสเห็นวิธีการตรงนั้น ซึ่งเท่าที่ฟังดูบ้างผมมีความรู้สึกว่ามันยังไม่ได้ทำให้เกิดความเข้าใจ ที่สำคัญมันไม่มีความรู้สึกว่ามันอยากจะทำ ผมถามทุกครั้งเลยว่า จบแล้วพวกคุณจะไปทำอะไร พบว่าจำนวนคนที่จะไปลงในพื้นที่ลดลง ปีแรก ๆ ผมว่า ค่อนข้างจะจะไปทำงานในพื้นที่ที่ส่วนใหญ่คนที่ทำงานอยู่แล้ว เพราะฉะนั้นตรงนี้ต้องกลับไปพัฒนาตนเอง Multidiscipline ไม่ใช่ No Discipline แต่เป็นการใช้ Discipline หลายอันเข้าด้วยกันบูรณาการกัน

2. ด้านนักศึกษา อาจารย์จะต้องรู้เป็นรายบุคคลเลยที่มาเรียนว่า พื้นฐานความรู้และ background ของเค้าแต่ละคนเป็นยังไง เราต้องบอกเลยว่า คุณต้องอ่านหนังสือเล่มนี้ก่อนเปิดเรียน เพื่อการส่งเสริมให้มีความรู้ที่สมบูรณ์ คือมันเหมือนกับว่าเราอาจจะคิดในมิติกำไรขาดทุนมาก เช่น เราต้องมีนักศึกษาจำนวนกี่คนถึงจะคุ้มในการเปิดหลักสูตร ในความเป็นจริงแล้ว หลักการของหลักสูตร คือ สร้างคนออกไปทำงาน ผมเชื่อว่าคนที่อยู่ในพื้นที่อีกมากที่อยากมาเรียนกับเรา แต่เรายังไม่ไปถึงเขา อาจมีนักศึกษาบางส่วนที่เรียนเพื่อประเทืองสติปัญญา แต่ผมคิดว่าประเทศไทยยังมีความยากจนยังไม่พร้อมพอที่จะทำแบบนั้นได้

3. วิธีการสอนในแต่ละวิชา ผมคิดว่า เราต้องมีวิธีการสอนที่หลากหลายมากกว่าบรรยายในห้อง หรือพาไปดูงานในพื้นที่ มันต้องมีอะไรมากกว่านี้ที่ทำให้คนเปลี่ยนใจได้ ทำให้คนทำงานอยู่แล้วมีกำลังใจได้ มีความมุ่งมั่นที่จะออกไปทำงานในพื้นที่ เช่น สมมุติว่าเราลงไปในพื้นที่ ประเด็นที่เราไปเห็นในการแก้ไขปัญหา แล้วเราสามารถที่จะโยกกลับมาได้ว่าเกี่ยวข้องกับทฤษฎี หรือแนวคิดของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอย่างไร ยกตัวอย่างหญ้าแฝก คนทั่วไปอาจไม่เห็นว่ามีอะไร ก็คือหญ้าแฝกกันดินพังทลาย เราก็ต้องการอะไรที่มันจะกันการพังทลายของหน้าดิน แต่ประเด็นคำถามมีอยู่ว่า ทำไมพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไม่ทรงเลือกหญ้าแพรก หรือต้นมะยม แสดงให้เห็นว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมองมิติอื่นๆ เช่น ดินตรงนั้นอยู่ในสภาพค่อนข้างเสื่อมแล้ว สารอาหารน้อย

มีพืชอะไรที่จะเติบโตได้ รักษาหน้าดินไว้ได้ โดยเฉพาะเมื่อมีฝน มีน้ำมาชะหน้าดินอย่างแรง พืชนี้ต้องมีรากลึก โตเร็ว และไม่ขยายไปเป็นวัชพืช สร้างปัญหาต่อการใช้ประโยชน์ที่ดินในอนาคต ไม่ใช่แก้ปัญหาหนึ่ง แล้วไปสร้างปัญหาอีกเรื่องหนึ่ง แล้วก็ตามไปแก้เรื่องหนึ่ง ไปสร้างปัญหาอีกเรื่องหนึ่ง อย่างนี้เป็นต้น

ผมอยากเห็นคนที่จบหลักสูตรนี้ ออกไปทำประโยชน์ในด้านใดด้านหนึ่ง เช่น พวกสื่อมวลชน แล้วเอาพวกสื่อมวลชน นักข่าว Columnist มาเรียน เมื่อจบแล้ว จะได้ว่าเวลาคุณเขียนเรื่องเกี่ยวกับความยากจนของประเทศ ความเหลื่อมล้ำของสังคมในประเทศ เรื่องเกี่ยวกับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว คุณจะได้เขียนให้มันถูกต้อง ลึกซึ้ง ไม่ใช่เขียนแค่คำว่า เสด็จมานี่ แล้วก็เสด็จกลับจบแล้ว เพราะฉะนั้นตรงนี้ผมอยากให้หลักสูตรคิดให้มากๆ

มุมมองของผู้บริหารมหาวิทยาลัย จากการสัมภาษณ์อธิการบดี ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. จำเนียร ยศราช ท่านได้ให้มุมมองของหลักสูตรการพัฒนากฎมสังคมายั่งยืน ดังนี้

หลักสูตรในระยะเวลาอีก 10 ปี ข้างหน้า “ผมมองง่ายๆ หลักสูตรนี้ต้องดำเนินต่อไปในอนาคต หยุดไม่ได้หรือครับ ผมมีโอกาสคุยกับผู้บริหารวิชาการบ่อย ๆ ถ้าแบ่ง ranking ของหลักสูตรในมหาวิทยาลัยแม่โจ้เป็น A B C กฎมสังคมาเป็น

หลักสูตรเกรด A ของมหาวิทยาลัย สิ่งที่ผมอยากเห็น ก็คือพัฒนาหลักสูตรให้มีประโยชน์กับโลกปัจจุบัน โลกแห่งการเปลี่ยนแปลงระคน โดยการพัฒนาให้เป็นหลักสูตรนานาชาติ จะในระดับปริญญาโท หรือปริญญาเอกผมไม่รู้แน่ครับ เพราะว่าถ้าเราทำอย่างนี้ได้ล่ะ หลักสูตรนี้จะเป็นมหาหลักสูตรที่ทุกคนในอาเซียนที่ต้องฟังพ่ะ แล้วมันไม่ใช่เฉพาะ ASEAN มันจะไปได้ทั่วโลกด้วย เพราะว่าโลกในยุคปัจจุบันนี้มันเป็นลักษณะ U-turn project ทั้งนั้นเลย ต้องกลับมาหาความดีงาม กลับมาสู่รากเหง้าเดิมครับ

ความสำเร็จของหลักสูตรการพัฒนากฎมสังคมายั่งยืนที่ผ่านปัญหา อุปสรรค ความสุข ความทุกข์ มาตลอดระยะเวลา 13 ปี เกิดจากความเมตตาของ ดร.สุเมธ ตันติเวชกุล และจากพลังของคณาจารย์กลุ่มหนึ่งของมหาวิทยาลัยแม่โจ้ อาจารย์พิเศษภายนอกที่ผู้เขียนไม่สามารถกล่าวชานามได้หมด ที่ยอมเสียสละเวลา ชีวิตส่วนตัว จนบางครั้งถึงกับเสียโอกาสที่ดี ๆ ของชีวิต เพียงเพื่อจะสานต่อภารกิจที่ยิ่งใหญ่ คือ สานต่อศาสตร์พระราชา ที่พระราชทานให้กับคนไทยทุกคน ได้เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา เพื่อความผาสุกยั่งยืนของประชาชน ดังพระปฐมบรมราชโองการว่า “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม” ■

เอกสารอ้างอิง

เกรียงศักดิ์ ศรีเงินยวง และคณะ. (ม.ป.ป.). **หนึ่งทศวรรษการพัฒนาภูมิสังคมายั่งยืน**. เชียงใหม่: นันทพันธ์พรินติ้ง.